

پژوهش فیلم‌نامه‌ای درباره
زندگی حضرت فاطمه زهرا علیها السلام
طی رضایی آذربائی

www.ketabo.ir

WWW.IR.C.IR
INFO@IR.C.IR

پژوهش فیلم‌نامه‌ای درباره زندگی حضرت فاطمه زهرا (ع)

سرشناسه: رضایی آدریانی، علی، ۱۳۵۰ -
عنوان و نام پدیدآور: پژوهش فیلم‌نامه‌ای درباره زندگی حضرت زهرا (ع) / علی رضایی آدریانی.
مشخصات نشر: صداسیما، جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهش‌های اسلامی، ۱۳۹۲
مشخصات فیزیکی: ۲۲۱ ص -
ISBN: 978-964-514-309-9 ریال؛ ۹۵۰۰۰
وضعیت فهرست نویسی: فیلد
یادداشت: عنوان دیگر: پژوهش فیلم‌نامه‌ای درباره زندگی حضرت فاطمه زهرا (ع)
یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۶۲-۲۷۱.
عنوان دیگر: پژوهش داستانی ایده‌های نمایش زندگی حضرت فاطمه زهرا (ع)
موضوع: فاطمه زهرا (ع)، ۹۸ قبل از هجرت - ۱۱ ق. - زندگی نامه.
موضوع: فیلم‌نامه‌های فارسی - تاریخ و نقد.
موضوع: تلویزیون - ایران - بخش برنامه‌های مذهبی - اسر.
موضوع: تلویزیون - ایران - تولید و کارگردانی.
شناسه افزوده: صداسیما، جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهش‌های اسلامی.
رده بندی کنگره: ۱۳۹۲ ر ۵۷ پ ۲۷ / ۲ / ۴ BP
رده بندی دیویی: ۹۷۲ / ۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی: ۳۲۲۰۰۷۸

نویسنده: علی رضایی آدریانی

تهیه کننده و ناشر: مرکز پژوهش‌های اسلامی صداسیما

ویراستار: سعید سوری

طراح جلد: حمید حاج‌مضانعلی

صحف: آرا: محمد صادقی

چاپ: اول: ۱۳۹۲

شمارگان: ۵۰۰ جلد

شابک: ۹ - ۳۰۹ - ۵۱۴ - ۹۶۴ - ۹۷۸

قیمت: ۹۵۰۰۰ ریال

کلیده حقوق چاپ و نشر محفوظ است

نشانی: قم، بلوار امین، مرکز پژوهش‌های اسلامی صداسیما؛

تلفن: ۳۲۹۱۵۵۱۱ - ۲۵ - دورنگار: ۳۲۹۱۵۵۱۰

تهران: خیابان جدام جم، ساختمان شهید رهبر، طبقه زیر زمین؛

تلفن: ۲۲۱۶۴۹۹۷ - ۲۱ - ۲۲۰۱۴۷۳۸

دفتر خراسان: مشهد، خیابان امام خمینی (ع)، جنب باغ ملی، ساختمان صبا، طبقه سوم؛

تلفن: ۲۲۱۵۱۰۸ - ۵۱۱ - ۲۲۱۵۱۰۶

فهرست مطالب

چکیده..... ۹

بخش اول: کلیات تحقیق

فصل اول: تبیین مفروضات..... ۱۳

مقدمه..... ۱۳

پیشینه تحقیق..... ۱۴

چارچوب و روش پژوهش..... ۱۴

یادآوری..... ۱۴

فصل دوم: تاریخ تحول زندگی و اندیشه اجتماعی زنان..... ۱۷

فصل سوم: سال‌شمار زندگانی فاطمه زهرا (ع)..... ۲۹

بخش دوم: سبک زندگی

فصل نخست: زندگی ایمانی..... ۳۹

ایده‌های اهل‌بیتی در احادیث داستانی..... ۴۱

فصل دوم: فاطمه (ع) با قرآن..... ۶۱

الف) شناسنامه زن در قرآن..... ۶۱

ایده‌های اهل‌بیتی در احادیث داستانی..... ۶۲

ب) شخصیت قرآنی حضرت زهرا (ع)..... ۶۳

ایده‌های اهل‌بیتی در احادیث داستانی..... ۶۴

بخش سوم: سیره خانوادگی حضرت زهرا (ع)

فصل نخست: تولد تا هجرت..... ۸۱

الف) خانواده مادری فاطمه (ع)..... ۸۱

ایده‌های اهل‌بیتی در احادیث داستانی..... ۸۱

۸۷	ب) دوران کودکی فاطمه (ع) در محاصره اقتصادی
۸۸	ایده‌های اهل‌بیتی در احادیث داستانی
۹۳	ج) فاطمه زهرا (ع) و پدر بزرگوارشان
۹۳	فاطمه (ع) استمرار اسوه حسنه
۹۴	ایده‌های اهل‌بیتی در احادیث داستانی
۱۰۱	فصل دوم: الگوی ازدواج فاطمی
۱۰۲	ایده‌های اهل‌بیتی در احادیث داستانی
۱۱۷	فصل سوم: برترین خانواده در برترین خانه
۱۱۷	الف) خانه فاطمه (ع)
۱۱۷	جایگاه ایمانی خانه فاطمه (ع)
۱۱۸	تحولات خانه فاطمه (ع) پس از رحلت رسول خدا (ص)
۱۱۸	سبک زندگی خانه فاطمه (ع)
۱۱۹	ب) نگاهی به زندگی فاطمه (ع) و امام علی (ع)
۱۲۱	ایده‌های اهل‌بیتی در احادیث داستانی
۱۲۵	فصل چهارم: تربیت فرزند در سیره فاطمی
۱۲۶	ایده‌های اهل‌بیتی در احادیث داستانی

بخش چهارم: سیره اجتماعی حضرت زهرا (ع)

۱۴۵	فصل اول: حجاب و عفاف در سیره فردی و اجتماعی
۱۴۷	ایده‌های اهل‌بیتی در احادیث داستانی
۱۵۹	فصل دوم: سیره اقتصادی حضرت زهرا (ع) و خدیجه
۱۶۰	۱. دوران فشار اقتصادی
۱۶۱	ایده‌های اهل‌بیتی در احادیث داستانی
۱۶۲	۲. دوره بهبودی شرایط اقتصادی
۱۶۳	ایده‌های اهل‌بیتی در احادیث داستانی
۱۶۷	فصل سوم: سیره علمی حضرت زهرا (ع)
۱۶۸	ایده‌های اهل‌بیتی در احادیث داستانی
۱۷۵	فصل چهارم: مشارکت اجتماعی
۱۷۵	۱. بیعت زنان با پیامبر
۱۷۸	۲. مهاجرت زنان

ایده‌های اهل‌بیتی در احادیث داستانی.....	۱۷۶
--	-----

بخش پنجم: سیره سیاسی و شهادت حضرت زهرا (ع)

فصل نخست: سیره سیاسی.....	۱۸۹
الف) صداقت فاطمه.....	۱۹۰
ب) شهادت فاطمه (ع).....	۱۹۰
فصل دوم: داستان فدک.....	۱۹۳
ایده‌های اهل‌بیتی در احادیث داستانی.....	۱۹۳
فدک در گذر تاریخ.....	۲۰۳
ایده‌های اهل‌بیتی در احادیث داستانی.....	۲۰۳
فصل سوم: آخرین روزهای زندگی.....	۲۰۷
الف) مبارزه منفی.....	۲۰۷
ایده‌های اهل‌بیتی در احادیث داستانی.....	۲۰۷
مبارزه در بستر بیماری.....	۲۱۰
ایده‌های اهل‌بیتی در احادیث داستانی.....	۲۱۰
فصل چهارم: شهادت فاطمه (ع).....	۲۱۹
ایده‌های اهل‌بیتی در احادیث داستانی.....	۲۱۹

بخش ششم: ضمائم

فصل اول: پسر گمشده.....	۲۲۹
ایده‌های اهل‌بیتی در احادیث داستانی.....	۲۲۹
فصل دوم: سرانجام ستم بر فاطمه (ع).....	۲۳۳
الف) مرگ‌های ناگهانی.....	۲۳۳
ایده‌های اهل‌بیتی در احادیث داستانی.....	۲۳۴
ب) سرانجام دردناک انصار.....	۲۳۵
فصل سوم: راویان داستان‌های فاطمه زهرا (ع).....	۲۳۷
۱. امیر مؤمنان، علی (ع).....	۲۳۷
۲. امام حسن مجتبی (ع).....	۲۳۷
۳. سلمان.....	۲۳۸
۴. بلال حبشی.....	۲۳۸
۵. عمار یاسر.....	۲۳۸

۲۳۸	۶. اسماء بنت عمیس.....
۲۳۹	ایده‌های اهل‌بیتی در احادیث داستانی.....
۲۴۰	۷. ام‌آیمن.....
۲۴۱	۸. ام‌سلمه.....
۲۴۱	۹. عایشه.....
۲۴۲	۱۰. ابوبکر بن ابی‌قحافه.....
۲۴۲	۱۱. زبیر.....
۲۴۲	۱۲. فرشتگان.....
۲۴۳	۱۳. جابر بن عبدالله انصاری.....
۲۴۵	فصل چهارم: خواهران فاطمه زهرا (ع).....
۲۴۶	۱. زینب.....
۲۴۶	ایده‌های اهل‌بیتی در احادیث داستانی.....
۲۴۷	۲ و ۳. رقیه و ام‌کلثوم.....
۲۴۹	فصل پنجم: حضرت زهرا (ع) و سیره اهل بیت (ع).....
۲۴۹	ایده‌های اهل‌بیتی در احادیث داستانی.....
۲۵۹	فصل ششم: امام‌زادگان زن، پایگاه‌های تربیت عاطفی.....
۲۵۹	۱. ایمان و بندگی.....
۲۵۹	۲. ولایت‌مداری.....
۲۵۹	۳. عفت و پاک‌دامنی.....
۲۶۰	الف) زینب کبری (ع) (سوریه و مصر).....
۲۶۰	ب) حضرت معصومه (ع) (ایران).....
۲۶۰	ج) نفیسه خاتون (مصر).....
۲۶۱	د) بی‌بی‌هیت (جمهوری آذربایجان).....
۲۶۱	ه) حکیمه خاتون (عراق).....
۲۶۳	کتاب‌نامه.....
۲۶۳	الف) کتاب.....
۲۷۱	ب) نشریه.....

چکیده

ایده‌های داستانی، بن‌مایه‌هایی است که در خود درون‌مایه و عناصر اولیه شکل‌گیری درام و نمایش را دارد. این عناصر عبارت است از: شخصیت، طرح و مضمون. این سه عنصر در پیوند با یکدیگر، وضعیت نمایشی را به وجود می‌آورد. بر این اساس، ایده‌های جذاب و نمایشی که می‌تواند الگوی هنرمندان عرصه سینما، تلویزیون و نمایش قرار گیرد از زندگانی بابرکت حضرت زهرا (علیها السلام) استخراج گردیده و رویکردهای اصلی در آن ایده ورود واکاوی و تحلیل داستانی قرار گرفته است. این تحلیل با رویکرد کشف جنبه‌های معنوی و آسمانی و آشنایی از سبک زندگی آن بانوی والا صورت گرفته است.

کلید واژه: حضرت زهرا (علیها السلام)، شخصیت، وضعیت نمایشی، ایده

حضرت زهرا (علیها السلام)، کوچک‌ترین دختر رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و حضرت خدیجه (علیها السلام) که به عنوان بانویی معصوم، سرور و الگوی زنان جهان معرفی شده است.

شخصیت: فردی که عامل اصلی در شکل‌گیری رویدادهای داستان است و ممکن است در داستان دچار تحول گردد.

وضعیت نمایشی: ساختاری روایی که آغاز، میانه و پایان دارد و در آن موقعیت نمایشی دگرگون می‌شود.

ایده: انگاره تخیلی و جنینی است که در آن هیچ چیز رشد نیافته است، ولی بالقوه درام کامل دارد.

فصل اول: تبیین موضوع

مقدمه

پیدایش سینما و تلویزیون، سبب شکل‌گیری صنعت فیلم و سریال گردید. این صنعت با پیشینه یک قرن، توانست سبکی از زندگی را در دنیا به وجود آورد که برگرفته از آموزه‌های غربی و سکولار، ادیانی چون مسیحیت و ادیان عرفانی شرق دور است. این سبک زندگی از یک‌سوی جهانی گردید و از سوی دیگر، فرهنگ اسلامی را به عنوان برترین الگوی سبک زندگی به چالش کشید. نبرد فیلم و سریال جذاب و ماندگار در کنار تولید اندک آثار دینی - تاریخی، انجام پژوهش‌های داستانی از زندگی معصومان را ضروری کرده است. به ویژه با توصیه مقام معظم رهبری در معرفی سبک زندگی اسلامی در کنار پدیده بیداری اسلامی، نیاز به شناسایی داستان زندگی معصومان برای معرفی سبک زندگی الهی به جامعه اسلامی جوانان کشور ضرورتی دوچندان دارد.

زنان نیمی از جوامع بشری را تشکیل می‌دهند و نوک پیکان تهاجم رسانه‌ای این قشر از جامعه را بیش از همه هدف قرار داده است. انبوه فیلم و سریال‌های زنانه، به ویژه سریال‌های شرق آسیا، سبب شده الگوی زندگی زنانه جدیدی در جوامع اسلامی شکل گیرد. انقلاب اسلامی برگرفته از حماسه فاطمه (ع) و فرزندان معصومش منزلت زن مسلمان را زنده کرد و موج جدید گرایش به حجاب را در جهان شکل داد؛ مبارزه‌ای که از سوی خود زنان آغاز گردیده و ابعاد جهانی یافته است. این مبارزه از دایره فرهنگ دینی فراتر رفته و به بخشی از مبارزه سیاسی و فردی زنان بر ضد وضعیت موجود و نیز مبارزه نمادین برای بهبود شرایط موجود تبدیل شده است. از آنجا که دنیای کنونی به شدت به الگوهای عملی در سیره فردی و اجتماعی وابسته

است، زندگی حضرت فاطمه زهرا (علیها السلام) برترین و شناخته‌شده‌ترین معصوم زن در فرهنگ تشیع، می‌تواند الگوی کامل هویت زنانه و سبک زندگی و حیانی باشد.

پیشینه تحقیق

درباره شخصیت وجودی و مقام معنوی فاطمه مرضیه (علیها السلام) کتاب‌ها و مقاله‌ها نگاشته و همایش‌های بسیاری بر پا شده است، ولی همه اینها، قطره‌ای از اقیانوس بی‌کرانه فضیلت‌های حضرت است و بسیاری از آنها، آثاری است که بدون نگاه تولیدی و نمایشی به زندگانی حضرت زهرا (علیها السلام) تدوین شده است. از این رو، پژوهش حاضر با بهره‌گیری از منابع دست اول و به ویژه بخش زندگانی فاطمه زهرا (علیها السلام) از کتاب بحار الانوار علامه محمدباقر مجلسی به ارائه ایده‌های نمایشی از زندگی و سیره حضرت می‌پردازد.

چارچوب و روش پژوهش

پژوهش ایده‌های داستانی از زندگی حضرت زهرا (علیها السلام) نیازمند طراحی ساختاری جدید بود. این ساختار ابتدا از سون گروم^۱ از پژوهشگران فیلم‌نامه‌نویس در گردآوری ایده‌های داستانی پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله) در سون گروم^۲ طراحی و تجربه شد. سپس در فرآیند تجربه و پژوهش‌های تکمیلی، پژوهشگر ارجمند حجت الاسلام یوسف‌زاده، کارشناس روایت دینی در قالب کتابی، ساختار و مؤلفه‌های این‌گونه وضعیت نمایشی را که برآمده از تجربه دینی است، تحلیل و تبیین کرد. در نهایت جدولی برای کتاب آیین برنامه‌سازی زندگانی امام موسی کاظم (علیه السلام) طراحی گردید و این جدول، سرانجام با توجه به تجربه‌های پیشین به صورت زیر اصلاح شد:

ابتدا خلاصه روایت یا متن کامل آن را می‌آوریم، سپس ساختار روایی آن را، که همان وضعیت نمایشی نهفته در روایت است، استخراج و بر اساس آن، شخصیت‌های نمایشی را نیز معرفی می‌کنیم. در این نوشتار پس از اشاره به مبانی اعتقادی این ایده و روایت، به اصل روایت باز می‌گردیم و بر اساس شخصیت‌های واقعی موجود در روایت، بار دیگر آن ایده و وضعیت نمایشی را تحلیل می‌نماییم.

یادآوری

۱. وضعیت‌های نمایشی در کتاب‌های متعددی معرفی شده که معروف‌ترین آن کتاب «ژرژ پولتی» و معرفی ۳۶ وضعیت نمایشی است. همان‌گونه که گذشت، در این

پژوهش با توجه به بن‌مایه نمایشی موجود در روایت‌های اهل بیت علیهم‌السلام وضعیت نمایشی بر اساس درون‌مایه دینی و اعتقادی استخراج گردیده است.

۲. از آنجا که این پژوهش درباره حضرت زهرا علیها‌السلام است، ایده‌ها و وضعیت‌های نمایشی بر محور شخصیت واقعی ایشان، و شخصیت نمایشی زنی مؤمنه، ستم‌دیده و شهیده معرفی می‌شود.

۳. در ابتدای هر فصل گزیده‌ای تاریخی یا اعتقادی برای تبیین بحث مورد نظر با محوریت قرآن به عنوان پشتوانه سبک زندگی دینی و معرفی شخصیت ایمانی حضرت فاطمه زهرا علیها‌السلام مطرح شده است. این گزیده، شاخصه‌های ایمانی زن مؤمن را معرفی می‌کند و در داستان‌ها الگوی عملی بیان می‌گردد؛ بخشی از این روایت‌ها و ایده‌ها نیز در بین ایده‌های نمایشی مطرح شده است.

۴. هدف این پژوهش، تنها معرفی ایده‌های داستانی است. البته درباره حضرت زهرا علیها‌السلام بیش از ۱۰ هزار کتاب و صدها مقاله نگاشته و این روایت‌ها تکرار شده، ولی تحلیل نمایشی صورت نگرفته است.

۵. شهادت و مبارزه حضرت زهرا علیها‌السلام حساسیت ویژه‌ای در تاریخ سیاسی اسلام داشته و دارد. این ماجراها از سوی دشمنان بین‌المللی و دوستان ناآگاه یا محتاط، مورد انکار یا پنهان‌کاری قرار گرفته است. در سال‌های اخیر با گسترش رسانه‌های بین‌المللی اسلامی و طرح تاریخ اسلام با قرائت‌های گوناگون، فشار برای طرح بی‌طرفانه و بدون تعصب این وقایع باز شده است. به ویژه که برخی رسانه‌های وابسته به وهابیت، با تولید مجموعه‌های تلویزیونی مانند «الحسن و الحسين» و «عمر الخاروق» می‌کوشند تاریخ صدر اسلام را تحریف کنند و ستمی را که بر اهل بیت علیهم‌السلام رفته، منکر شوند و چنین بنمایانند که این ماجراها ساخته شیعیان متعصب است. از این رو، در این پژوهش با رعایت اصل برادری اسلامی و درستی منابع روایی، می‌کوشیم به بخش سیره سیاسی و شهادت حضرت زهرا علیها‌السلام نیز به صورت گذرا اشاره کنیم. معرفی این سیره، به دلیل رویارویی اسلام وهابی با فعالیت زنان مسلمان پس از بیداری اسلامی و تلاش رسانه‌های غرب‌گرا برای کشاندن آن به مبارزه فمینیستی ضرورت دارد.